

Καλάσνικοφ και δημοκρατία

Πάνος Κορφιιάτης

Κανονικά η είδηση του θανάτου του Μιχαήλ Καλάσνικοφ θα έπρεπε να περάσει απαρατήρητη για τους αριστερούς. Ο καιρός που η αφήγηση για τα επιτεύγματα της Σοβιετικής Ένωσης ασκούσε κάποια επιρροή μάς έχει αφήσει χρόνους. Ακόμα περισσότερο, στην Αριστερά δεν κυριαρχεί ο θαυμασμός για τα όπλα. Το δημιούργημα του Καλάσνικοφ είναι το πιο επιτυχημένο όπλο στην ιστορία. Πιθανότατα είναι υπεύθυνο για εκατομμύρια θανάτους στην πρόσφατη ιστορία του κόσμου μας. Το πολιτικά ορθό επιβάλλει να μιλήσουμε για αυτήν την ιστορία όπως και για κάθε ιστορία υπό το πρίσμα όσων ζούμε σήμερα. Να ξορκίσουμε τον ανορθολογισμό του πόλεμου αντιπαραβάλλοντάς τον με το αδιανόητο μιας κατάστασης γενικευμένης βίας στη σύγχρονη κοινωνία- και στο μεσοδιάστημα ασυνείδητα ίσως να αισθανθούμε ευχαριστημένοι για την «ησυχία» που απολαμβάνουμε. Στην πρόσφατη ιστορία του κόσμου μας όμως εκατομμύρια άνθρωποι βρέθηκαν να αποφασίσουν για τον μέλλον τους με το όπλο στο χέρι. Είναι μια αφορμή να μιλήσουμε για αυτούς.

Ο πόλεμος σαν μια δραστηριότητα που αγκαλιάζει όλη την κοινωνία είναι κάτι πολύ πιο πρόσφατο απ' ό τι ίσως νομίζουμε. Μόλις στα μέσα του 19ου αιώνα ο ολοκληρωτικός πόλεμος έκανε λαϊκή υπόθεση τη συμμετοχή στο στρατό μέσω της υποχρεωτικής θητείας και ταυτόχρονα εισήγαγε την έννοια της πολεμικής οικονομίας, της κινητοποίησης όλων των πόρων της χώρας για τη διεξαγωγή πόλεμου. Κοινωνικός έλεγχος μέσω της ιδεολογικής λειτουργίας του στρατού και της καλλιέργειας του εθνικισμού από την μια μεριά και κερδοφορία μέσω της ανάδυσης του στρατιωτικό-βιομηχανικού συμπλέγματος από την άλλη έδειχναν να συνδυάζονται ιδανικά για το κεφάλαιο. Όλα αυτά μέχρι την εμπειρία των δυο παγκοσμίων πολέμων. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος πυροδότησε ένα κύμα επαναστάσεων ενώ ο δεύτερος άλλαξε ριζικά το συσχετισμό δυνάμεων ακόμα και στις νικήτριες χώρες.

Ο ιδιότυπος αυτός «εκδημοκρατισμός» του πόλεμου όχι μόνο έφερε την ταξική πάλη στους στρατώνες μέσα από την κοινωνική και οικονομική αποδιοργάνωση που έφερε ο πόλεμος αλλά ανέδειξε ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα. Είναι πολύ επικίνδυνη υπόθεση για τους κυρίαρχους η πολεμική τους προσπάθεια να δίνει έναν τόσο σημαντικό ρόλο στους υποτελείς τους. Η λαϊκή συμμετοχή στις ένοπλες δυνάμεις μπορεί ειδικά στην περίπτωση ήττας να μετατρέψει την δυσαρέσκεια σε ένοπλη εξέγερση απειλώντας να καταλάβει από «τα μέσα», τον πιο κρίσιμο μηχανισμό του κράτους, τον στρατό. Το πρώτο παράδειγμα αυτής της δυνατότητας ήταν η παρισινή κομμούνια. Η γαλλική κυβέρνηση στη διάρκεια του Γάλλο-πρωσικού πολέμου αναγκάζεται να οπλίσει ολόκληρο το Παρίσι για να αμυνθεί στους Πρώσους. Τα προβλήματα όμως της Γαλλικής κυβέρνησης ξεκινάνε όταν αποφασίζει πλέον να επαναφέρει την τάξη και να αφοπλίσει τους εργάτες του Παρισιού. Ακολουθεί η ανακήρυξη της κομμούνιας και η απόσυρση της κυβέρνησης από το Παρίσι στις Βερσαλλίες.

Η συντονισμένη επέμβαση των μέχρι πριν λίγο θανάσιμων εχθρών του Γαλλικού και Πρωσικού στρατού και η σφαγή του παρισινού προλεταριάτου φέρνει το τέλος της παρισινής κομμούνιας. Δεν αφαιρεί τη σκιά της από όλες τις συγκρούσεις που θα ακολουθήσουν.

Σε αυτό το παιχνίδι λοιπόν υπήρχε και άλλος παίχτης. Το Καλάσνικοφ βρέθηκε στα χεριά μαχητών σε διαφορετικό είδος πόλεμου. Μέτα τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η διαίρεση του κόσμου σε δυο μπλοκ δημιούργησε μια νέα κατάσταση για μια σειρά κινημάτων στον κόσμο. Όσο και αν το σοσιαλιστικό μπλοκ δεν κατάφερε τελικά να προσφέρει στην

υπόθεση του σοσιαλισμού η ύπαρξη του έδωσε μια νέα διάσταση στους αγώνες. Πλέον υπήρχε ανοιχτή η επιλογή της ρήξης με το αστικό καθεστώς και τον ιμπεριαλισμό ακόμα και εκεί που το ενδεχόμενο στρατικοποίησης της σύγκρουσης ήταν ορατό. Τα επαναστατικά κινήματα πήραν από το μοντέλο του ολοκληρωτικού πολέμου το στοιχείο της λαϊκής συμμετοχής στον πόλεμο και το έβαλαν σε άλλο πλαίσιο. Το έκαναν κεντρικό σημείο μιας στρατηγικής που θεωρούσε ότι η στράτευση ενός λαού στο πλευρό της Αριστεράς είναι ικανή να ξεπεράσει την υπεροπλία του αντιπάλου αν δημιουργήσει ένα άλλο είδος πολέμου.

Ο λαϊκός πόλεμος συνδύασε δυο πράγματα. Πρώτον μια στρατιωτική στρατηγική που αναγνωρίζοντας την ανωτερότητα του εχθρού σκόπευε όχι στην απευθείας αναμέτρηση μαζί του αλλά στην παρενόχληση και την φθορά του μέχρι η θέση του γίνει αρκετά ευάλωτη. Για αυτό το λόγο, δεύτερον, η στρατιωτική διαδικασία ήταν υποταγμένη στην πολιτική. Ήταν κομμάτι μιας διαδικασίας πολιτικής εμπλοκής και χειραφέτησης των μαζών και ταυτόχρονα υπονόμησης της εξουσίας του αντιπάλου. Πόλεμος και πολιτικός αγώνας έπρεπε να πάνε μαζί και με μια έννοια ο πόλεμος εκδημοκρατίστηκε και σε ένα άλλο επίπεδο. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο στρατηγός του Βρετανικού στρατού Τέμπλερ «Η απάντηση δεν βρίσκεται στον να στείλουμε περισσότερα στρατεύματα στη ζούγκλα αλλά στις καρδιές και τα μυαλά των ανθρώπων». Ήταν μια παραδοχή ότι ο λαϊκός πόλεμος έκανε τα πράγματα δύσκολα για τον αντίπαλο ακριβώς επειδή δεν ήταν μια απλή εκδήλωση βίας. Μπορούσε να αμφισβητήσει την ηγεμονία του και το έκανε πράξη καθημερινά.

Ο Μακιαβέλι αναγνωρίζοντας την συγκρότηση εθνικού στρατού ένα καθοριστικό βήμα για τη συγκρότηση της αστικής εξουσίας στην Ιταλία έδωσε ένα από τα καλύτερα παραδείγματα για το ότι η τέχνη του πολέμου είναι μια κοινωνικά καθορισμένη διαδικασία και όχι τεχνική και άρα ουδέτερη. Δεν είναι τυχαίες οι αναφορές λοιπόν στα τετράδια της φυλακής του Γκράμσι στις προσπάθειες μεταρρύθμισης του στρατού τόσο από τον Μακιαβέλι όσο και από τους Ιακωβίνους ως μία προσπάθεια να «εισβάλουν στην πολιτική ζωή» οι μάζες χωρίς τις οποίες «είναι αδύνατο να γίνει οποιαδήποτε διαμόρφωση εθνικής-λαϊκής συλλογικής θέλησης». Για τον Γκράμσι το ζήτημα της ηγεμονίας σχετιζόταν οργανικά με τα ζητήματα του καταναγκασμού και της στρατιωτικής τεχνικής. Η ανάδυση ενός νέου ιστορικού μπλοκ δυνάμεων συνδέεται με την ικανότητα του να μετασχηματίζει τη στρατιωτική τεχνική και οργάνωση. Πέρα από την αναζήτηση πλεονεκτήματος απέναντι στους εκάστοτε ανταγωνιστές αυτός ο μετασχηματισμός έχει και μια άλλη όψη. Γίνεται ο καταλύτης της ιστορικής αλλαγής είτε παίζοντας ένα ρόλο ανάλογο με αυτόν της στρατιωτικής υπεροχής της Δύσης στην περίοδο εξάπλωσης της αποικιοκρατίας είτε διαχέοντας στην κοινωνία μια σειρά από πρακτικές και ιδεολογήματα άρρηκτα συνδεδεμένα με την ηγεμονία του κυρίαρχου μπλοκ δυνάμεων.

Από τις ζούγκλες της Νικαράγουας ως τη Μέση Ανατολή το Καλάσνικοφ έγινε το μέσο πριν γίνει το σύμβολο αυτό των αγώνων. Η νίκη για παράδειγμα των Βιετκόνγκ δεν θα ήταν το ίδιο σίγουρη χωρίς αυτό. Τα χαρακτηριστικά του - απλό στην κατασκευή και τον χειρισμό, ικανό να λειτουργεί σε αντίξοες συνθήκες και με ελάχιστη συντήρηση - το έκαναν ιδανικό και συνέβαλαν στη διάδοσή του. Μπορούσαν να το χρησιμοποιούν άνθρωποι με ελάχιστη στρατιωτική πείρα και ενώ ήταν σχετικά φθηνό εξασφάλιζε ισοδυναμία με τα αντίστοιχα δυτικά όπλα. Με αυτήν την έννοια ήταν και αυτό ένα κομμάτι της όλης διαδικασίας «εκδημοκρατισμού» του πολέμου. Η τεχνολογική εξέλιξη που ενσωμάτωνε – στα τέλη της δεκαετίας του '40 όταν μπήκε σε υπηρεσία ήταν μπροστά από την εποχή του - δεν υπηρέτησε μια διαδικασία αναβάθμισης της σημασίας της τεχνολογίας στην πολεμική σύγκρουση. Αντίθετα, διαχέοντας την τεχνική εξέλιξη μίκρυνε το χάσμα μεταξύ ισχυρών και ανίσχυρων οικονομικά και στρατιωτικά.

Είμαστε στην ευχάριστη θέση να φαντάζει μακρινή αυτή η ιστορία. Ζούμε σε μια πραγματικότητα που οι προκλήσεις για την Αριστερά αν και ιστορικές παίρνουν πολύ διαφορετική μορφή. Ωστόσο, υπάρχει ένα σημείο από την παραπάνω αφήγηση που αξίζει να αναδειχθεί επειδή είναι χρήσιμο για το σήμερα. Δεν μιλάμε για κάποιους αγώνες που έγιναν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον. Καμιά από αυτές τις διαδικασίες δεν θα μπορούσε να αναπτυχθεί τόσο μάλλον να νικήσει αν δεν ήταν κομμάτι μιας ευρύτερης κίνησης. Για πρώτη φορά στην ανθρωπινή ιστορία μετά από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οι αγώνες των υποτελών είχαν την δυνατότητα να διεκδικήσουν με αξιώσεις ένα αντί-ηγεμονικό σχέδιο για την οργάνωση της τάξης σε διεθνές επίπεδο. Το σχέδιο αυτό αν και βαθιά αντιφατικό και με το μειονέκτημα να έχει στον πυρήνα του την Σοβιετική Ένωση έδωσε νέες δυνατότητες στους αγώνες ανά τον κόσμο. Ήταν αυτό το σχέδιο που έκανε δυνατό το όνομα ενός Ρώσου μηχανικού να συνδεθεί με ένα σύμβολο αγώνων σε τόσο διαφορετικά μέρη του κόσμου.